

Uniwersytet Medyczny im. Karola Marcinkowskiego w Poznaniu

# Wybrane zagadnienia z etyki i deontologii lekarskiej

pod redakcją  
Andrzeja Obrębowskiego

Poznań 2023

Recenzje

*Prof. dr hab. Marian Krawczyński*

*Prof. dr hab. Władysław Sinkiewicz*

Skład i łamanie

*Beata Łakomiak*

Korekta wydawnicza

*Barbara Błażejczak*

Projekt okładki

*Bartłomiej Wąsiel*

ISBN 978-83-7597-449-2

*Copyright © Uniwersytet Medyczny im. Karola Marcinkowskiego w Poznaniu,  
Poznań 2023*



ul. Bukowska 70, 60-812 Poznań  
[www.wydawnictwo.ump.edu.pl](http://www.wydawnictwo.ump.edu.pl)

Ark. wyd. 10,7. Ark. druk. 14,6.

Format B5. Zam. nr 52/23.

Przekazano do druku w lipcu 2023.

## Spis treści

Wstęp rektora Uniwersytetu Medycznego im. Karola Marcinkowskiego w Poznaniu <i>Andrzej Tykarski</i> . . . . .	9
Wstęp przewodniczącego Komisji Etyki Lekarskiej Naczelnej Rady Lekarskiej <i>Artur de Rosier</i> . . . . .	10
Wstęp prezesa Okręgowej Rady Lekarskiej Wielkopolskiej Izby Lekarskiej <i>Krzysztof Kordel</i> . . . . .	11
Od redaktora <i>Andrzej Obrębowski</i> . . . . .	12
<b>1</b> CZŁOWIEK W PERSPEKTYWIE ONTOGENETYCZNEJ <i>Andrzej Obrębowski</i> . . . . .	15
Okres prenatalny . . . . .	15
Okres postnatalny . . . . .	17
Trend sekularny . . . . .	18
Rozwój układu nerwowego . . . . .	19
<b>2</b> CZŁOWIEK W PERSPEKTYWIE FILOGENETYCZNEJ I JEGO POZYCJA W ŚWIECIE ANTROPOLOGII <i>Andrzej Malinowski</i> . . . . .	21
Antropologia – nauka o człowieku . . . . .	21
Problemy ewolucji ludzi – antropogeneza . . . . .	22
Rasy ludzkie . . . . .	24
Konstytucja – biotyp człowieka . . . . .	26
W sprawie ekologii człowieka ( <i>współautor: Andrzej Obrębowski</i> ) . . . . .	27
<b>3</b> CZŁOWIEK W ASPEKCIE BIOLOGII MOLEKULARNEJ <i>Jan Żeromski</i> . . . . .	29
Wprowadzenie . . . . .	29
Narodziny współczesnej genetyki . . . . .	29
Powstanie i rozwój biologii molekularnej . . . . .	31
Struktura <i>versus</i> funkcja mózgu człowieka . . . . .	31
Poszukiwania źródeł świadomości . . . . .	32
Budowa modułowa mózgu . . . . .	33
Współczesne poglądy na źródła świadomości człowieka . . . . .	33
Podsumowanie . . . . .	34
<b>4</b> ZDROWIE JAKO NADRZĘDNE DOBRO CZŁOWIEKA <i>Andrzej Obrębowski</i> . . . . .	36
<b>5</b> RELACJE LEKARZ – CHORY. ETYKA KU PRZYPOMNIENIU <i>Andrzej Nowakowski</i> . . . . .	42

<b>6</b>	<b>PRZYSIĘGA I PRZYKAZANIE HIPOKRATESOWE</b>	
	<i>Andrzej Obrębowski</i> . . . . .	45
	Przysięga . . . . .	45
	Przykazanie . . . . .	46
	Treść ślubowania . . . . .	47
	Przyrzeczenie lekarskie . . . . .	48
<b>7</b>	<b>SUMIENIE WOBEC NORM ETYCZNYCH</b>	
	<i>ks. Adam Sikora</i> . . . . .	50
	Sumienie moralne . . . . .	50
	Porządek moralny, norma . . . . .	52
	Sumienie a norma moralna . . . . .	54
	Podsumowanie . . . . .	57
<b>8</b>	<b>ŚWIATOPOGLĄDOWE UWARUNKOWANIA ETYKI</b>	
	<i>ks. Adam Adamski COR</i> . . . . .	59
<b>9</b>	<b>TAJEMNICA LEKARSKA</b>	
	<i>Krzysztof Kordel</i> . . . . .	70
<b>10</b>	<b>WYZWANIA ETYCZNE W KONTEKŚCIE DZIAŁALNOŚCI SZPITALNEJ</b>	
	<i>Szczepan Cofta</i> . . . . .	74
	Szpital jako wyzwanie etyczne . . . . .	74
	Szpitale w opresji finansowej . . . . .	75
	Szpital wśród wyzwań prawnych . . . . .	75
	Kryteria bezpieczeństwa pacjentów i rozwoju pracowników . . . . .	76
	Obszary wrażliwe . . . . .	77
	W trosce o unikanie uchybień . . . . .	77
	Etyczne wyzwania działalności medycznej . . . . .	78
<b>11</b>	<b>BLASKI I CIENIE REWOLUCJI BIOTECHNOLOGICZNEJ Z PERSPEKTYWY MEDYCyny ROZRODCZOŚCI I NEONATOLOGII</b>	
	<i>Andrzej Kochański, Aleksandra Jopek, Janusz Gadzinowski</i> . . . . .	80
<b>12</b>	<b>ETYKA W ANESTEZJOLOGII I INTENSYWNEJ TERAPII</b>	
	<i>Anna Kluzik, Krzysztof Kusza</i> . . . . .	90
	Etyka w anestezjologii . . . . .	90
	Etyka w intensywnej terapii . . . . .	96
<b>13</b>	<b>ETYKA W PSYCHIATRII</b>	
	<i>Artur de Rosier</i> . . . . .	101
	Wstęp . . . . .	101
	Normy etyczne lekarza psychiatry . . . . .	102
	Charakter pojęcia zdrowia psychicznego i choroby psychicznej . . . . .	102
	Przymus w psychiatrii . . . . .	103
	Relacje między psychiatrą a pacjentem . . . . .	104
	Podsumowanie . . . . .	105

<b>14</b>	<b>ETYKA W TRANSPLANTOLOGII</b>	
	<i>Grzegorz Wrona, Teresa Gardocka</i> . . . . .	107
	Przeszczepy narządów pochodzących ze zwłok ludzkich . . . . .	109
	Przeszczepy tkanek i narządów pobranych od żywych dawców ( <i>inter vivos</i> ) . . . . .	112
	Obowiązek nieodpłatnego (altruistycznego) dawstwa tkanek i narządów . . . . .	115
	Czy lekarz jest zobowiązany do uczestnictwa w dokonaniu przeszczepu, który jest dopuszczalny prawnie? . . . . .	116
<b>15</b>	<b>ETYKA W MEDYCZNYCH BADANIACH NAUKOWYCH</b>	
	<i>Stanisław Czekański</i> . . . . .	118
	Bioetyka . . . . .	118
	Etyka lekarska . . . . .	119
	Eksperymenty medyczne . . . . .	120
	Badania kliniczne z użyciem produktu leczniczego . . . . .	128
	Inżynieria genetyczna . . . . .	129
	Komórki macierzyste . . . . .	130
	Klonowanie człowieka . . . . .	131
	Ksenotransplantacja . . . . .	131
	Komisje bioetyczne . . . . .	131
	Publikacje naukowe . . . . .	133
	Podsumowanie . . . . .	134
<b>16</b>	<b>ETYKA W KONTAKTACH Z FIRMAMI FARMACEUTYCZNYMI I PRODUCENTAMI APARATURY MEDYCZNEJ</b>	
	<i>Aleksander Barinow-Wojewódzki</i> . . . . .	136
<b>17</b>	<b>ETYKA W CODZIENNEJ PRACY LEKARSKIEJ</b>	
	<i>Jacek Wysocki</i> . . . . .	141
<b>18</b>	<b>ETYKA LEKARSKA A PRAWO</b>	
	<i>Joanna Haberko</i> . . . . .	147
<b>19</b>	<b>ETYKA W AFORYZMACH I REFLEKSJACH</b>	
	<i>Andrzej Obrębowski</i> . . . . .	156
	Nauka . . . . .	156
	Medycyna . . . . .	158
	Zdrowie – choroba . . . . .	161
	Wybór zawodu . . . . .	162
	Studia lekarskie . . . . .	163
	Relacja lekarz – pacjent . . . . .	165
	Inne . . . . .	169
	Noty o Autorach . . . . .	172

## **Wstęp rektora Uniwersytetu Medycznego im. Karola Marcinkowskiego w Poznaniu**

Postęp współczesnej medycyny, a także biotechnologii medycznej rodzi nie-spotykane wcześniej na gruncie opieki zdrowotnej dylematy natury etycznej i moralnej. Rozwijająca się od drugiej połowy XX wieku nowa dziedzina – bioetyka – nie zawsze potrafi na nie dać wystarczającą odpowiedź. W tym kontekście z zaciekawieniem przyjąłem napisaną przez reprezentujących różne dziedziny nauk intelektualistów – lekarzy, prawników, teologów, antropologów – monografię pt. „Wybrane zagadnienia z etyki i deontologii”. Redaktor i współautor publikacji, prof. Andrzej Obrębowski, od wielu lat, jeszcze jako dziekan Wydziału Lekarskiego Uniwersytetu Medycznego im. Karola Marcinkowskiego, dbał nie tylko o jakość kształcenia klinicznego, ale także o edukację w zakresie etyki lekarskiej. Jest więc gwarantem wysokiego poziomu prezentowanej publikacji.

Myślę, że książka może zainteresować nie tylko absolwentów medycyny, przygotowujących się do otrzymania prawa wykonywania zawodu, ale także studentów pozostałych kierunków medycznych, którzy w relacjach z pacjentem będą wspierać lekarzy. W związku z tym uważam, że monografia powinna się znaleźć w katalogu lektur na zajęciach z etyki prowadzonych na studiach medycznych, począwszy od kierunku lekarskiego i stomatologicznego, przez farmację i analitykę medyczną, a skończywszy na pielęgniarstwie, położnictwie oraz ratownictwie medycznym. Zawarte w monografii treści i kazusy zapewne nie tylko poszerzą wiedzę studentów z deontologii, lecz także – jak sądzę – uwrażliwią na drugiego człowieka, w szczególności na pacjenta.

Warty odnotowania jest również zakres poruszanej problematyki. Obok bowiem klasycznych zagadnień, nawiązujących do etyki hipokratejskiej, autorzy poruszają zupełnie nowe problemy deontologiczne, jakie niesie ze sobą rozwój nowoczesnej opieki medycznej. Warto na przykład zapoznać się z rozdziałem na temat wyzwań etycznych, jakie pojawiają się w zarządzaniu nowoczesnym szpitalem, czy z wywodami o moralno-etycznych aspektach badań na gruncie medycyny. Świadczy to o tym, że autorzy publikacji starają się znaleźć balans między tradycyjną deontologią lekarską a współczesną etyką i bioetyką. Reasumując, książkę gorąco polecam, bowiem jej lektura pozwoli szerzej spojrzeć na funkcjonowanie współczesnej medycyny i opieki zdrowotnej.

*prof. dr hab. n. med. Andrzej Tykarski*

## **Wstęp przewodniczącego Komisji Etyki Lekarskiej Naczelnej Rady Lekarskiej**

Hipokrates w oparciu o wypracowane metody racjonalne, posługując się empirią i obserwacją, wyciągał wnioski, diagnozując i dobierając metody lecznicze do konkretnego pacjenta. Przyświecały mu zasady troski o zdrowie chorego i nieszkodzenia mu. Posiadając kompetencje i wiedzę w zakresie podejmowanych działań, medyk przyjmował oddanie się pacjenta w jego ręce, hołdując paternalistycznemu modelowi relacji chorego i leczącego. Rozwój medycyny, techniki, metod diagnostycznych w medycynie, ale też rozwój koncepcji filozoficznej człowieka w XIX i XX wieku skutkowało podkreśleniem wolności decydowania o sobie i autonomii pacjenta, prowadząc ostatecznie do partnerskiej relacji lekarz – pacjent. Wiek XIX to również czas coraz ostrzejszego zarysowywania poszczególnych dziedzin i specjalności w medycynie. Na podłożu ewolucji medycyny i świata techniki zmieniały się i kształtowały zasady deontologii lekarskiej, dziś dodatkowo poddawane debacie społecznej w niektórych jej aspektach.

Obejmując w IX kadencji przewodniczenie Komisji Etyki Lekarskiej Naczelnej Rady Lekarskiej, stanąłem przed ogromnym wyzwaniem zaktualizowania Kodeksu etyki lekarskiej do wymogów współczesnego świata, kiedy to przeszliśmy od stałej do płynnej fazy nowoczesności, a pęd życia osiągnął niewyobrażalne tempo. Zwiększył się też dostęp do informacji i nowych technologii.

Niniejsze opracowanie „Wybranych zagadnień z etyki i deontologii lekarskiej” pod redakcją prof. Andrzeja Obrębowskiego otwiera nowatorskie podejście do dylematów etycznych w medycynie. Pozwala spojrzeć na Kodeks etyki lekarskiej nie poprzez ocenę jego poszczególnych rozdziałów i artykułów, lecz w odniesieniu do konkretnych specjalności lekarskich. W mojej ocenie ten nowoczesny model oceny współczesnych wyzwań etycznych medycyny XXI wieku pozwala poprzez pryzmat doświadczenia zawodowego specjalistów najgłębiej spojrzeć na problemy pracy z pacjentem i w relacjach z personelem medycznym, by stać się praktycznym przewodnikiem dla poznania i właściwego identyfikowania wartości etycznych w codziennym życiu lekarza i lekarza dentysty.

*dr n. med. Artur de Rosier*

## **Wstęp prezesa Okręgowej Rady Lekarskiej Wielkopolskiej Izby Lekarskiej**

Od zarania dziejów zawód lekarza wiąże się z dylematami i stawia przed nami liczne wyzwania.

Artykuł 4 Kodeksu etyki lekarskiej wskazuje na dwa główne zobowiązania dla naszej profesji. Nakazuje on stosowanie się do wymagań aktualnej wiedzy medycznej oraz wskazuje na konieczność wsłuchania się we własne sumienie. O ile pojęcie aktualnej wiedzy medycznej nie budzi większych problemów definicyjnych, o tyle pojęcie sumienia jest trudniejsze do określenia. Moim zdaniem można je zastąpić pojęciami: przyzwoitość, szacunek dla drugiego człowieka, niezynienie innym krzywdy.

Zawód lekarza jest określany jako zawód wolny i w moim mniemaniu oznacza to, iż – jak to określa Kodeks etyki lekarskiej – wolność ta oznacza prawo wyboru metody leczenia najbardziej jednak korzystnej z punktu widzenia pacjenta. Oczywiście, że wolny zawód nie daje nam całkowitej swobody działania. Działamy w ramach obowiązującego prawa i to niezależnie od tego, czy z nim się zgadzamy czy też nie. Moim zdaniem rozwiązania prawne mogą się zmieniać czasami diametralnie, natomiast konieczność sumiennego wykonywania naszego zawodu zmianie nie ulegnie.

Oddajemy w Państwa ręce zbiór autorskich przemyśleń z jednej strony wynikających z wieloletniego doświadczenia zawodowego, a z drugiej strony związanych z wyznawanym przez piszących światopoglądem.

Byłbym daleki od nazwania tej publikacji podręcznikiem. Właściwym jest określenie tego zbioru przemyśleń mianem „Komentarza do Kodeksu etyki lekarskiej”.

Mam nadzieję, że lektura wywoła dyskusję, a przynajmniej zmusi czytających do refleksji, a to uznaję za sukces.

*dr n. med. Krzysztof Kordel*



## Od redaktora

Nie można sobie wyobrazić działalności lekarskiej w każdej płaszczyźnie bez znajomości zasad etyki i deontologii. Nakazem moralnym jest: *Salus aegroti suprema lex*. Zasady postępowania etycznego w założeniach swoich powinny być zawsze zgodne z obowiązującą od wieków przysięgą i przykazaniem Hipokratesa, nie bez powodu nazywanego *divus pater medicinae*. Już student wydziału lekarskiego w czasie immatrykulacji przyjmuje i zobowiązuje się do przestrzegania tych zasad. Powtarza uroczyste słowa przysięgi w czasie dyplomatorium. Sadzę, że byłoby dobrym obyczajem przypomnienie jej w czasie uroczystego otrzymywania prawa wykonywania zawodu, które nie powinno ograniczać się tylko do procedury administracyjnej.

W monografii „Wybrane zagadnienia z etyki i deontologii lekarskiej” zamieszczono historyczny i przez lata powielany tekst przysięgi i przykazania Hipokratesa.

W sposób szczególny przypomniano lekarzom zasadnicze punkty ludzkiej ontogenezy ze zwróceniem uwagi na filogenezę, aby podkreślić, że każdy człowiek jest jedynym i niepowtarzalnym bytem od momentu zapłodnienia po naturalną śmierć. Człowiek jest więc strukturą biologiczną, która w ontogenezie przechodzi przez morfologiczno-czynnościowe formy zygoty, zarodka, płodu, noworodka, niemowlęcia i kolejnych etapów rozwoju postnatalnego, aż do wieku sędziwego. Lekarze nie powinni mieć żadnych zastrzeżeń do tej biologicznie uwarunkowanej rozwojowej metamorfozy człowieka.

Kompetentni autorzy poszczególnych rozdziałów zwrócili uwagę na te obszary działalności lekarskiej, w których wrażliwość etyczna jest szczególnie potrzebna: problemy rozrodczości, anestezjologia i intensywne terapie, transplantologia, choroby psychiczne.

Doświadczenia życia codziennego wskazują na dylematy etyczne w zarządzaniu służbą zdrowia oraz w relacjach z przedstawicielami przemysłu farmaceutycznego i producentami aparatury medycznej. Nie zapominajmy, że etyka obowiązuje także w sferze biologiczno-medycznych badań naukowych. Nierzadko każdy z nas, lekarzy, zapomina, w jaki sposób przestrzegać należy zasad etycznych w codziennej praktyce lekarskiej, nad czym czuwa kodeks etyczny samorządu lekarskiego i za co ponosimy odpowiedzialność prawną.

Do intelektualnej refleksji nad etycznymi zasadami postępowania w zakresie nauki, wyboru zawodu, studiów lekarskich, praktyki i relacji z pacjentami pobudzić mogą znane z historii medycyny aforyzmy i sentencje niektórych autoritetów moralnych i naukowych.

Autorzy poszczególnych rozdziałów, przeważnie działacze samorządu lekarskiego oraz wieloletni członkowie Komisji Bioetycznej Wielkopolskiej Izby Lekarskiej, są świadomi odpowiedzialności za własne opinie, którymi dzielą się w opracowanych przez siebie rozdziałach. W imieniu Autorów wyrażam słowa serdecznych podziękowań Pani Profesor Małgorzacie Kotwickiej – prorektor ds.

dydaktyki i przewodniczącej Senackiej Komisji ds. Wydawnictw naszej Uczelni – za zakwalifikowanie tej monografii do druku oraz Pani Magister Grażynie Dromireckiej – kierownik Wydawnictwa Naukowego Uniwersytetu Medycznego im. Karola Marcinkowskiego – i Jej Zespołowi za zaangażowanie w przygotowanie niniejszej publikacji.

Wyrażam też słowa wdzięczności PT Koleżankom i Kolegom członkom Prezydium i Rady Okręgowej Wielkopolskiej Izby Lekarskiej za finansowe wsparcie.

Zdaję sobie sprawę, że „Wybrane zagadnienia z etyki i deontologii lekarskiej” wzbudzić mogą różne opinie nie tylko w środowisku lekarskim. Będziemy wdzięczni za wszystkie racjonalnie, a nie emocjonalnie uwarunkowane uwagi.

*prof. dr hab. med. Andrzej Obrębowski*